

İnternet ve Hukuksal Düzenleme: “Yönetişim Fobisi”

Dr. Özgür Uçkan
İstanbul Bilgi Üniversitesi

inet-tr'09
“İnternet ve Hukuk”
Paneli
13 Aralık - Bilgi Üniversitesi

dijital ekosistem

BİT gelişimini belirleyen belli “yasalar”dan söz edilir:

- Moore Yasası - işlemci gücü her 18-24 ayda bir ikiye katlanır;
- Disk Yasası - depolama her 12 ayda bir ikiye katlanır;
- Fiber Yasası – iletişim kapasitesi her 9 ayda bir ikiye katlanır;
- Metcalfe Yasası - ağın değeri ona bağlı aygıtların sayısının karesiyle orantılı olarak artar;
- Topluluk Yasası - içerik 2x oranında artar ve “x” iletişimde bulunan insanları sayısını temsil eder...

Yani, daha fazla bilgisayar gücüyle, daha fazla depolama ve iletişim kapasitesiyle genişleyerek değer kazanan ağlarda oluşan topluluklar neredeyse sonsuz içerik yaratmakta ve bu durum toplumun sosyo-ekonomik yapısını hızla dönüştürmektedir.

Genişbantın gelişimi, teknolojik ilerleme ve azalan operasyon maliyetleri, BT, telekom, medya ve eğlencenin birbirine nüfuz etmesini sağladı ve “**Dijital Ekosistem**” oluşmaya başladı. Herhangi bir sağlıklı ekosistemin ortak fayda yaratmak için paydaşlarının etkileşime girmesini sağlaması gibi, “Dijital Ekosistem” de katılımcılarının etkileşimi ile değer yaratıyor.

internet artık hayatımıza “gömülü”!

- İnternet giderek gündelik, sosyal ve ekonomik hayatımıza daha fazla "gömülü" hale geliyor.
- İnternetin geleceğini "kökten farklı" bir dizi teknoloji belirleyecek gibi görünüyor.
- Özellikle Web 2.0 ile birlikte hayatımıza giren ve esnek bağlantı imkanı, ağ etkisinin yaygınlaşması ve sosyal ağlar ile belirginleşen bu teknolojiler dijital ekosistemin gelişimini bütünleyecek.
- Bu gelişmede öne çıkan tekno-paradigma ise etkileşim, paylaşım, sanallaştırma, dağıtık ağ yapıları ve ortak aklın ağ mevcudiyeti olarak semantik çerçevesinde şekilleniyor.
- Yani internet giderek hayatımıza daha fazla “gömülü” olacak ve sosyal, ekonomik, teknolojik bir “**arayüz**” haline gelecek...

internet: antagonist eğilimlerin alanı

- Christian Fuchs, internet ve toplum arasında, geleneksel medyanın bize anlattığının tersine tek boyutlu değil, çok boyutlu ve antagonistik bir ilişki olduğunu söyler (*Internet and Society: Social Theory In the Information Age*, Routledge, 2008):
- Kimi internetin suça, ahlaki çöküşe, köktencilığe, terörizme, dilin yozlaşmasına, bilgi çöplüğüne, fikir hırsızlığına, insanların birbirlerinden yalıtılmasına yol açtığını iddia eder;
- kimi de demokrasi, özgürlük, refah, işbirliği, yeni işler, ekonomik büyüme, katılım, daha iyi eğitim gibi değerleri getirdiğini...
- Ama internet “antagonist eğilimlerin bir alanı”dır ve mevcut risklerle birlikte mümkün fırsatlar sunar.

internet: antagonist eğilimlerin alanı

- Bu yapısal antagonizm, karşıtların karşılıklı bağımlılığını beraberinde getirdiğinden, işbirliği ve rekabet yalnızca bilgi kapitalizminin karşıt eğilimleri olmakla kalmaz, sürekli birbirlerinin alanına el uzatırlar.
- İşbirliğine dayalı, katılımcı bilgi toplumu henüz kurulmamıştır; ancak gelişme halindedir ve dinamikleri mevcut toplum modeliyle uzlaşmaz ilişki içindedir.
- Bu karşıtlığın bir tarafında e-katılım ve paylaşım ekonomisi, öteki tarafında e-tahakküm ve kıtlık ekonomisi vardır.
- Bu, disiplin toplumundan (kendini-)denetleyen bir topluma geçiş aşamasıdır.

internet ve ulus-devlet

- Küresel ağ kapitalizmine entegre olmakta sorun yaşayan ulus-devletler bu karşıtlığı ısrarla tek boyutlu bir düzleme indirgemeye çalışır ve internete yönelik ciddi bir tehdit algısı geliştirir. Bu algı, yeni yönetsel paradigmalara uyumsuz doğalarının bir sonucudur.
- Oysa kendi sonlarını hazırlayan, internet ve temsil ettiği riskler ve fırsatlar değil, bu uyumsuzluklarıdır.
- Bu devletler internete yasakçı bir zihniyetle yaklaşır; tehdit olarak gördüğü bilgi akışını tamamen denetimleri altına almaya çalışır; başarısız olmaya mahkum bu yaklaşımla ne riskleri yönetebilir ne de fırsatları değerlendirebilir.
- Bu denklemde toplum geçici olarak kaybedendir. Ama asıl kaybeden bu uyumsuz devletler olacaktır.

İktidar, Bilgi ve İletişim

- Her iktidar, uyruklarının bilgiye erişimini ve aralarındaki iletişimi denetlemeyi ve böylece kendisine bir gül bahçesi kurmayı hayal eder.
- Ama internet, "küresel", "gayri-merkezi", "açık", "sınırsız", "etkileşimli", "kullanıcı-denetimli" ve "altyapıdan-bağımsız"...
- Bilgi iktidardan kaçır. Merkezi olmayan ve sınır-ötesi ağlar üzerinde dolaşan bilgiyi tamamen denetlemenin imkanı yoktur. Ancak iktidar merkezi otoritesi hakkında da hayal görüyorsa, kendini gül bahçesinde sanmaya devam edecektir.

“zarar verme!”

Bilgi Teknolojisi ve İnovasyon Vakfı, ABD politika yapıcılarını “dijital refah” konusunda uyararak bir rapor yayınladı (*Digital Prosperity: Understanding the Economic Benefits of the Information Technology Revolution*). Rapor BİT bakımından devletin politika önceliklerini şöyle konumlandırıyor:

- “dijital ekonomiye hak ettiğini ver” (BT’yi ekonomi politikalarının odağına yerleştir);
- “dijital inovasyonu ve ekonomik sektörlerin dönüşümünü etkin bir şekilde teşvik et” (anahtar sektörlerde BT alanında inovasyon ve ar-ge’yi destekle);
- “vergi yasalarını BT yatırımlarını tetiklemek için kullan” (BT’nin verimlilik üzerinde yaptığı etkiyi göze alarak vergi seçimini doğru yap);
- “dijital okuryazarlık ve dijital teknoloji uyumunu cesaretlendir” (yurttaşların dijital ekonomiye katılımını artır ve bunu sivil toplumla birlikte yap);
- **“zarar verme” (dijital büyüme makinesini yavaşlatacak olumsuz düzenlemelerden kaçın)...**

internet ve hukuksal düzenleme ilkeleri

- Hukuksal düzenlemelerin ruhu, bilgi toplumu mekanizmaları temel alınarak ortaya konulmalıdır.
- Bu mekanizmalar, nitelikli bilginin üretimi, üretilen nitelikli bilginin üretim sürecinde yer alan sujelerin hakları korunarak enformasyona dönüştürülmesi ve toplumun tüm kesimlerine ve küresel ağa yayılması, enformasyon niteliğindeki bilginin ekonomik ve toplumsal ilişkilerde bilgi ekonomisi ve bilgi toplumu paradigmalarına uygun olarak kullanılması ve tüm bu süreçlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin biçimde yer alması olarak özetlenebilir.
- Hukuksal düzenlemeler, birbiriyle entegre ve uyumlu bir bütün olarak kurgulanmalıdır.
- Öncelik, bilgi ekonomisi ve bilgi toplumunun kazanımlarından vatandaşların hiçbir ayırım gözetmeksizin faydalanmasının sağlanmasıdır.

bilgi toplumunun hukuksal altyapısı

Hukuksal altyapı,

- baskıcı ve **olumsuz düzenlemelerden** özenle kaçınılarak,
- bilgi toplumu ve bilgi ekonomisini teşvik edici **olumlu düzenlemelere** öncelik verilerek,
- ilgili tüm tarafların etkin katılımıyla gerçekleştirilmelidir.

Bu düzenlemelerin hızla gelişen teknolojiler tarafından kısa sürede işlevsizleştirilmemesi için mümkün olduğunca **esnek ve minimalist** bir yapıda olması gerekir.

Türkiye'de durum

- Her ne kadar başarısız olmaya mahkumsa da, iktidar bilgi ve iletişimi denetlemeye çalışırken meşruiyetini ortak faydasını gözetmesinden aldığı topluma ciddi zararlar verir.
- İşte Türkiye'de bunu yaşıyoruz. Hükümet ve devlet mekanizması, temel topluluk hakkımız olan bilgiye erişim ve iletişim hakkımıza göz dikiyor; özgürlüğümüze ve refahımıza zarar veriyor. Bilginin küresel dolaşımına entegre olmamızı ve özgürce iletişimde bulunmamızı engellemeye teşebbüs ederek geleceğimizi karartıyor.
- Sorun, Türkiye'de kanunlaştırma sürecinin katılıma kapalı yapısıyla başlıyor. Bu süreç, başta AB normları (OMC/açık koordinasyon yöntemi, birlikte ve/veya kendi kendini düzenleme, bağımsız düzenleme kurulları, ağ yönetimi) olma üzere, uluslararası demokratik hukuk devleti ilkelerine aykırıdır.

Türkiye'de durum

- Olumsuz düzenleme anlayışı ve katılımsız kanun yapma süreci
- 2001 - 2009 arasında sansürlenene 6000'den fazla site...
- 5651 sayılı yasa ve yeni düzenlemeler
- Terörle Mücadele Kanunu'nun site engellemek için kullanımı
- Yeni FSEK (Türkçe HADOPI?)
- E-Devlet Ajansı Kanun Tasarısı
- Bilişim Suçları Kanun Tasarısı (Basın Kanunu'nu internete uygulamak) (???)
- Ulusal Bilgi Güvenliği Kanun Tasarısı
- İnternet Alan Adları Yönetmeliği Taslağı
- Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun henüz yasalaşmaması
- Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun kadük hale gelmesi
- Bilgi Toplumu politikalarının ve hukusal düzenleme mekanizmalarının zafiyeti:
Yönetişim Fobisi...

Türkiye’de durum

- “Hukuk devleti”, pratik olarak hukukun yurttaşlar lehine ve devlete rağmen üstün kılınmasıdır.
- Çünkü devletler, her zaman ve her yerde “düzenleme”den “denetleme”yi anlarlar ve “güvenlik” ile “hak ve özgürlükler” arasındaki dengenin teminatı hukuk devleti ilke ve kuralları çerçevesinde ancak yurttaş inisiyatifleri ve sivil toplum girişimleri ile sağlanır.
- Bu inisiyatifin şu ya da bu nedenlerle engellendiği, baskı altına alındığı ve yıldırıldığı durumlar, Çin’de olduğu gibi, “devlet güvenliği” gerekçesiyle bir elektronik foruma mesaj yollamanın ölüm cezasıyla tehdit edildiği “düzenleyici mevzuat”larla sonuçlanabilir.
- Bu aşırı bir örnek sayılabilir, ancak mantık her zaman sonucuna ulaşma eğilimindedir. Denetleme ABD ya da AB’de olduğu gibi “çocuk pornografisi” ve “korsanlığın” denetlenmesi maskesiyle başlar, giderek tüm iletişimin denetlenmesi ve sansür edilmesi çabalarıyla sonuçlanır.
- Türkiye’de yaşanan da tam olarak bu!

“Bilişim teknolojilerinin yapısı, getirdiği yenilikler ve uluslararası özelliği, ülkelerin yasal düzenlemeleri gerçekleştirirken sahip oldukları klasik anlayışı terk etmeleri zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Yapılacak yasal düzenlemelerde, bilginin evrensel bir şekilde yayılmasını sağlayan bilişim teknolojilerinin yaşamsal önemi ve katılımcı yapısının ön planda tutulması gerekliliği somut bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bilişim teknolojilerinin, örneğin açık ağların, herhangi bir merkezden kontrol edilmemesi, bu ortama dünyanın herhangi bir yerinden katılımın mümkün olması gibi hususlar, bu teknolojiyle ilgili yasal düzenlemelerin özgürlükçü bir yaklaşımla, son derece saydam ve paylaşımcı bir süreçten geçirilerek yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bazı sorunların kalıcı çözümünün uluslararası uzlaşuya bağlı olacağını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Aksi halde, çıkarılan yasaların iptal edilebilmeleri ya da ülkemizde olduğu gibi yürürlüğe dahi girememeleri söz konusu olabileceği gibi uygulanabilirlikleri de güçleşecektir. Her şeyden önce, yasal düzenlemelerin etkili ve kapsamlı bir biçimde uygulanabilmesi için, uluslararası bir işleyiş yapısına sahip olan bilişim teknolojileri alanındaki hukuksal çerçevenin uluslararası uyum gözetilerek tasarlanması gerekmektedir.”

1. Bilişim Şurası, Hukuk Raporu, 2002

Kanun Yapma Süreci: AB Normları

- Açık koordinasyon yöntemi (Open Method of Coordination - OMC)
- Birlikte ve/veya kendi kendini düzenleme (Co-Regulation / Self-Regulation)
- Bağımsız düzenleme kurulları
- Düzenleyici etki değerlendirmesi (regulation impact assessment) ve hukuksal risk analizi
- ağ yönetişimi (network governance)...

ağ yönetişimi

- Değer yaratan bilginin dolaşımıdır. Ancak özgürce dolaşan bilgi değer yaratır. Çünkü değer yaratan, bilginin sadece üretimi, işlenmesi, yayımı değil, aynı zamanda erişimi, paylaşımı ve kullanımınıdır.
- Bilginin yarattığı katma değer, kaynak değil, kullanım temelli bir dolaşım ağı içinde oluşur. Bilginin dolaşım süreci katma değeri besleyen asıl kaynaktır.
- Bu dolaşım ağı küresel, kesintisiz ve gayri-merkezidir. Küresel bilgi ağı bir merkezden yönetilmez. Ağ, merkez fikrinin kendisini dışlar. Ama bir yandan da, bilginin ancak diğer bilgilerle ilişkilendirildiği, senkronize ve koordine edildiği, yani “yönetildiği” zaman katma değer yaratabileceği açıktır.
- Bu yönetim merkezi değil, “yatay koordinasyona” dayalı bir ağ yönetimidir ve etkileşim içinde yönetim, paydaşların katılımcı yönetimi, ya da kısaca “yönetişim” olarak adlandırılabilir.
- “Bilgi Çağı”nın yeni yönetsel paradigması, “e-yönetişim” olarak da anılan, gayri-merkezi, çok katmanlı, katılımcı, paylaşımcı ağ yönetişimidir.

ağ yönetişimi

- Ağdaki dđđümleri oluşturan ortaklıklar, paydaşlıklar arasındaki iletişim yoluyla varılan uzlaşı temelinde, yatay koordinasyon mekanizmalarıyla işleyen bir model...
- Bu yönetişim tarzının baskın yönelimi, koordine edilmesi ve dengelenmesi gereken birbirine bağlı çıkarlar etrafında buluşmak, etkileşim biçimi ise kamu aktörleri, özel sektör ve sivil toplum paydaşlarının çok taraflı anlaşmalarıdır.
- Bu bakımdan ağ yönetişimi özü gereği gayri merkezi, yatay koordinasyona dayalı, esnek ve katılımcı bir yönetsel modeldir.
- Bir ağın ancak onu oluşturan dđđümler arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşim imkânı sayesinde mümkün olabilmesi gibi, ağ yönetişimi de onu oluşturan paydaşlara sunduğu **demokratik katılım imkânları** ölçüsünde hayat bulabilir.

ya Türkiye?

- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu on yıldır tasarı halinde istisna yarışına girmiş devlet kurumlarının talebiyle kuşa çevrile çevrile bir hal oldu ama hala yasalaşmadı.
- 2004'te Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çıktı, ama birçok istisna ve bilgiye erişimin kamu kurumlarının insafına terk edilmesi sonucunda yasa kadük oldu.
- 2007'de 5651 sayılı "İnternet ortamında yapılan yayınların düzenlenmesi ve bu yayınlar yoluyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi hakkında kanun" çıktı ve kıyamet koptu. Youtube ve Google Groups gibi popüler sitelere erişim neredeyse hiç sağlanamıyor ve bu kanun Türkiye'yi internet sansürü uygulayan ülkeler ligine soktu.
- 5651 dışında da birçok olumsuz düzenleme var ve hâkim yorumlarıyla herhangi bir siteyi erişime kapatmak çok kolay.
- İnternetle ilgili düzenlemelerin hâlâ merkeziyetçi yönetim paradigmalarıyla ele alınması çözümden çok sorun yaratıyor...

yönetişim fobisi

- Sorun tamamen zihniyet sorunu.
- Benim “yönetişim fobisi” olarak adlandırdığım, merkeziyetçi yönetim geleneğine saplanmanın, ne iş dünyasına, ne STK'lara, ne akademiye, ne de vatandaşa güvenmemenin, katılımı imaj operasyonlarıyla geçiştirme kolaycılığının, yani tam bir “politika zafiyeti”nin sonucu bu durum...
- Çözümün koşulu, etkin katılım, şeffaf yönetim, adil paylaşım ve en geniş uzlaşma zemini...
- İktidarı paylaşan yönetmek artık mümkün değil...

bilgi toplumunun aracı olarak hukuk

- Bilgi toplumu ve bilgi ekonomisi ancak uygun hukuksal altyapı üzerinde gelişebilir.
- Bu altyapı eğitimden istihdama, kamu yönetiminden ticarete, seçim sisteminden sağlığa karmaşık bir sistemdir.
- Hukuksal altyapı, ancak hedeflerin ihtiyaç önceliklendirmesine göre hukuk haritasındaki yerinin saptanması, hukuksal risk analiziyle ulusal faydanın belirlenerek ilgili tüm tarafların katılımına açık bir yapıda şeffaf ve sorumlu bir kanunlaştırma süreciyle oluşturulabilir.

yönetişim fobisini yenmek

Türkiye bir süredir hayati bir yol ayrımında bulunuyor.

Merkeziyetçi yönetim mirasına saplanmanın bizi soktuğu yönetsel çıkmazda, küresel paradigma dönüşümünü atlamak ve bilgi dolaşımından dışlanmak gibi bir tehlikeyle karşı karşıyayız.

“Yönetişim fobisi”nden kurtulmak zorundayız.

teşekkürler

Dr. Özgür Uçkan